

Realita svobody

Skryté podvědomé motivy a nebezpečí asociativních představ

Pociťování svobody je v nás stále přítomné, protože žijeme, jednáme a mluvíme tak, jako bychom byli mlčky přesvědčeni o tom, že jsme svobodni ve své volbě, ve svých rozhodnutích i obětech. Často se klameme, poněvadž neprohlédneme své vlastní skryté, mnohdy podvědomé motivy a pakliže je trochu prohlédneme, stejně nepoznáme proč jsou pro nás pohnutkou, protože jejich kořeny jsou v oblasti podvědomého působení; takže i v tomto případě rozhodne vědomí minulosti. A pokud se dokonce i v myšlenkovém životě vynoří asociativní představy podobné myšlenkám, svobodná volba se dostává do dalšího nebezpečí. Jakmile jsem však schopen řídit svou pozornost, myslící, představující si i vnímající pozornost, tak pohnutky, které jsou cizí a nepocházejí ode mne, se prosadit nemohou. Mohu myslet, pozorovat a představovat si to, co chci já? Do jaké míry, jak dlouho? To je měřítkem naší svobody v okamžiku, kdy si *ověřujeme*, že jsme schopni se soustředit.

Životní praxe však probíhá tak, jako by člověk svobodným byl, trestní právo to dokonce předpokládá a zná okolnosti omezující zodpovědnost, např. opilost, psychické onemocnění atd. *Porozumění* Je však v protikladu k pocitu svobody a k praxi. Stěží dokážeme nalézt možnost svobody v duševním životě. Obtíže pocházejí z neznalosti principu Já: věda a všeobecně rozšířené myšlení neznají ideu této reality, která je podstatou člověka, ačkoliv právě ona je předpokladem jakékoli vědy, jakékoli pochybnosti či výroku. Bez ní nelze koncipovat žádnou ideu svobody. Ve snaze dojít k této ideji nám mohou pomoci následující myšlenkové postupy.

Zdroj pojmů o svobodě a nesvobodě

Mluvíme-li o svobodě a nesvobodě a přisuzujeme-li tomuto mluvení nějaký význam, hodnotu pravdy nebo omylu, nebo když vůbec „přisuzujeme“, pak se to může dít jen na základě svobody, jinak by takové mluvení bylo přírodním dějem, tj. bylo by předurčené, determinované. V tomto případě bychom vůbec nemohli zjistit, že jsme nesvobodní, samotné toto zjištění by bylo nesvobodné - přesto by se

mohlo tvářit jako svobodné. Tento pocit svobody by byl iluzí. Musela by být svobodná ona instance, která si této iluze všimne, jinak by toto zjištění a pojmenování nemělo smysl.

„*Nemohli bychom to zjistit*“, „*jinak by to nemělo žádný smysl*“ - v těchto větách lze odhalit něco, co se v předurčeném, determinovaném systému jako je příroda nebo počítač vůbec nevyskytuje: kondicionál, podmiňovací způsob, který je duševním gestem člověka. Předem určené systémy mohou činit jen přímé „výroky“ ve formě „A rovná se B“. Výrazy „ačkoliv“, „také“, „ale“ atd. pocházejí z lidské duše, podobně jako pojmy „ticho“, „mír“, „začátek“, „konec“ atd. Také počítač vybavený náhodným faktorem je předurčen právě tak, jak je. Uvedené pojmy patří k těm, které lze zachytit jen zcela intuitivně, nemůžeme je ukázat nebo „vysvětlit“. Mají jiný zdroj, nikoliv přírodu. Intenzivně to cítíme např. tehdy, když dítě použije taková slova jako „přesto“ nebo „vážně“. Nasloucháme pak velmi pozorně, ačkoli většinou nevíme proč: poněvadž tato slova pocházejí z vlastního života vědomí, podivujeme se, že dítě již natolik pokročilo.

Zdroj těchto pojmů je ve svobodě člověka. To, že objekt vnímání nemusíme zachytit rovněž intuitivně je pouze zdání. *Kde* nějaký předmět končí, to lze zachytit jen prostřednictvím intuice, která tvoří pojmy. Existence *celé řeči, celého myšlení, je možná jen ze zóny svobody*, a proto může v myšlení existovat pravda a omyl, samozřejmě, *odhalená, objevená pravda a odhalený, objevený omyl*.

Svoboda vůle a boj o autonomii duševního života

Svobodu vůle výrazně zažíváme například ve cvičení koncentrace. Nejprve se zdá, jako by stav soustředění byl zúžením pozornosti, protože člověk, který zaměří pozornost jen na určité téma, ji nenechává tékat kolem, jak se to běžně většinou děje. Můžeme se ptát: Je kolem tékající pozornost vůbec ještě pozorností? „Zúžení“ však není pouhým odmítnutím jiných objektů, ale je to především soustředění jinak rozptýlené síly. Prostřednictvím této síly, nyní stažené k *jednomu* tématu, se soustředění nestane pouze „vynecháním“ (ostatních témat), ale stane se procesem jiné kvality, na jiné rovině, kterou vědomí obvykle nedosahuje. Jak již bylo řečeno, tato činnost se děje ze svobody a člověk přitom prožívá základní stav duše: omezení její

svobody skrze odvádějící vlivy, které pochází z podvědomé oblasti: „Dělám, co nechci.“

Zde probíhá boj člověka o jeho svobodu, o autonomii duševního života. Neboť svoboda nemá nic společného s vnějšími okolnostmi, které mohou omezovat člověka v jeho jednání, v *realizaci* jeho vůle, omezovat ho v proměňování jeho intuitivně zachycených idejí v čin, mohou mu překážet a dokonce ho nutit. Základní otázkou je, zda je svobodný v sobě, v životě svého vědomí. Není-li, problém vnějších okolností odpadá. Teprve za předpokladu, že je svobodný ve svém poznání a záměrech, následuje otázka realizace. Jestliže se člověk odvolává na okolnosti jako na omezující svobodu nebo faktory, které mu v ní brání, pak mlčky předpokládá, že život jeho vědomí je svobodný. Každý jiný předpoklad by vedl k tomu, že by si sám odporoval.

Mluvit, myslet, napřímit se - to nejsou dědičné schopnosti: jako svou mateřskou řeč si dítě dokáže snadno osvojit každou řeč nezávisle na tom, jakého je dítě původu. Ani schopnost tvořit **hlásky není dědičná**, protože výslovnost dítěte by prozradila, že se např. učilo jinou mateřskou řeč, než mají jeho rodiče. To, co je dědičné, přece může být jen pevně zformované. V těchto schopnostech je člověk svobodný.

Vnitřní svoboda vědomí a schopnost dávat správné otázky

Vnitřní svoboda, svoboda vědomí, se vyjadřuje v moderní schopnosti ptát se, dávat správné otázky. Nejsou-li to formality, jako např. otázka „kolik je hodin“, ale něco, co je zaměřeno na podstatné věd, pak mohou otázky pramenit jen ze svobody, anebo, když se otázky nedostaví, také z nesvobody. Pro determinované systémy má otázka smysl nanejvýš jako formalita. Rostliny, zvířata ani automaty se neptají. Avšak pro člověka, jemuž je umožněno ptát se, je často těžké dát tu *správnou* otázku. A jeho největší, nejzávažnější otázkou je vždy, stále znovu se ptát po *smyslu celku*.

Člověk by se měl ptát na nesmírně mnoho věcí. Víme, že vůči přírodě je v jiném postavení než vůči světu, který sám vytvořil, poněvadž nezná smysl a funkce předmětů a jevů v přírodě; nemůže je tedy ani tak důkladně promyslet, jak to může udělat v případě lžíce nebo

klobouku. To znamená, že existuje nekonečně mnoho věcí, na které by se měl ptát. Skutečnost, že tak nečiní, znamená, že se začíná zříkat lidství, selhávat, odstupovat. K nalézání otázek je potřebný zdravý lidský rozum, který je samozřejmě raritou, ale přesto není ničím nemožným. Ke zkoumání otázek je pak potřebná další svoboda, nejen vůle a práce, ale také intuice. Ovšem, když někdo má vůli a rozvíjí práci v daném směru, dostane se mu také potřebné intuice.

Význam humoru

Co může mít jen bytost Já, poněvadž je svobodná a nikoli předurčená, to je *humor*. Poněvadž humor je vždy víceznačný, lze říci, že humoru rozumí jen ten, kdo tuto víceznačnost nejen vnímá, ale zároveň rozumí více významům nebo možnostem výkladu nějaké situace nebo textu. Přitom je zřejmé, že tyto víceznačnosti nelze předvídat. V problematice vědy o počítačích je často kladena otázka, zda a jak by si člověk mohl všimnout, zda mluví s člověkem nebo s náročně sestrojeným a naprogramovaným počítačem. Nejjednodušším způsobem, jak to rozhodnout, by bylo, kdybychom do rozhovoru vnesli nějaký nový vtip. Pokud si účastník rozhovoru nevšimne, že jde o vtip a text bere vážně, můžeme vědět, že jsme mluvili s počítačem, a to i tehdy, kdyby jinak vypadal jako člověk. Je mnoho lidí, kteří nerozumí žádnému vtipu, což upozorňuje na to, že jsou na dobré cestě stát se automaty.

Signatura svobody v myšlení a sféra zvyklostí

Otázku, zda je člověk svobodný, nemůžeme zodpovědět kladně ani záporně. Na vědomí, které svou signaturu svobody projevuje v myšlení a ve své autonomní pozornosti, působí určujícím způsobem celá sféra zvyklostí spolu s podvědomým působením a k tomu ještě celá biologická podstata. *Závisí na člověku, zda svou možnost ke svobodě uskuteční nebo se jí zřekne.* Jak daleko pokročí vpřed na cestě ke svobodě, záleží částečně na něm, částečně na okolnostech, do nichž upadl jednak vlastní volbou, jednak vinou vnějších okolností mnohdy kolektivního druhu (např. v důsledku války), z nichž pro něj vyplývá nové pokračování osudu. Jedno je jisté: být svobodným a uskutečňovat možnost svobody může jen tehdy, když vede tvořivý a aktivní život.

Život všedního dne tvoří pevně uzavřený kruh věcí, úloh, nutností, událostí, z nichž máme jen málo podnětů vyhlédnout ven. Ven z tohoto kruhu vede jen smrt, narození a poznání. Život člověka *nenutí* zabývat se vážně těmito branami, ukazujícími cestu ven, ale gesto volby spočívá právě ve svobodném rozhodnutí člověka.

Kühlewind Georg